EDUCAȚIE ȘI PEDAGOGIE ÎN EPISTOLELE FERICITULUI IERONIM

Remus Mihai FERARU
Universitatea de Vest din Timișoara
remusferaru@yahoo.fr

Education and Pedagogy in the Letters of Saint Jerome

The goal of our study is to present and analyse the programme of Christian education conceived by Saint Jerome for two of his disciples, Paula and Pacatula. More precisely, our approach aims to highlight the content of intellectual education, its factors, as well as the pedagogical methods employed by Saint Jerome to teach his two disciples. The education used by Jerome for little Paula is of a dominant ascetic type. He is talking to a future nun. In essence, the education of Paula and Pacatula is based on the study of the Holy Scripture and of the works of some of the Church Fathers. The study of the Scripture must be associated with that of the Book of Psalms, personal reading (*lectio*) and prayer (*oratio*). Jerome leaves literature and the profane arts out of little Paula's education. The programme of elementary teaching conceived by Jerome for his disciple Paula is generally in agreement with the principles of the Greek and especially Roman pedagogy. Paula's education must go from the basics to what is more complex, from the element to the composite. It is imperative that Paula learn to read first the letters, then the syllables, isolated words, sentences; only then can she move to continuous texts. Jerome uses a less brutal pedagogy, associating the learning of the letters with a simple game; the programme of study must be adapted, from the point of view of quantity and content, to Paula's very young age so that she might not grow to hate learning.

Keywords: *Christian education*; *Christian pedagogy*; *the Holy Scripture*; *the Book of Psalms*; *letters*; *Saint Jerome*

Printre Părinţii Bisericii care au trăit în *veacul de aur al patristicii* se numără şi Fericitul Ieronim (347-420 d. Hr.), pe numele său latin *Eusebius Hieronymus*. Născut la Stridon, la graniţa dintre provinciile romane Pannonia şi Dalmaţia, Ieronim a plecat să studieze la Roma, la şcoala faimosului *grammaticus* Aelius Donatus. După finalizarea studiilor literare, el a petrecut o perioadă de timp în deşertul Siriei (din 373 până în 376/377), ducând o viaţă de sihastru. Stridonianul a plecat din pustiu pentru a răspunde chemării Bisericii; s-a întors la Antiohia unde a fost hirotonit preot de către episcopul Paulin de Antiohia (379). Următorii trei ani, între 379 și 382, îi va petrece la Constantinopol în aleasa companie a lui Grigorie de Nazians.

În anul 382, Fericitul Ieronim a revenit la Roma, unde, în calitate de secretar al papei Damasus, se va afirma ca una dintre cele mai mari personalităţi teologice ale epocii sale. Acum el a câştigat respectul şi consideraţia mai multor femei din înalta societate romană, care au îmbrăţişat creştinismul şi urmau cu râvnă modul de viaţă ascetic promovat pe atunci de noua religie. În ansamblul corespondenţei ieronimiene, o pondere însemnată o reprezintă epistolele adresate acestor matroane romane: Marcella, Paula, Blesilla, Eustochium, Albina, Asella, Fabiola, Principia, Lea, Furia. Pentru acestea, Ieronim era un prieten şi totodată un îndrumător spiritual. În timpul celor trei ani petrecuţi la Roma (382-385), ilustrul Părinte a frecventat cu asiduitate reuniunile organizate de către aceste aristocrate în palatul Marcellei situat pe colina Aventin. În cadrul acestor întâlniri, el le recomanda discipolelor sale practicarea desăvârşirii creştine a căror componente esenţiale erau asceza şi fecioria. Nu lipseau de la aceste întâlniri discuţiile savante şi practicarea exegezei biblice. De multe ori la solicitarea discipolelor şi colaboratoarelor sale pasionate de studii biblice, Fericitul Ieronim era nevoit să interpreteze anumite pasaje din Sfânta Scriptură, apelând în numeroase cazuri la comentariile savante ale lui Origen. Aşadar discuţiile care se purtau aici erau de o înaltă ţinută teologică oferindu-i posibilitatea lui Ieronim să-şi etaleze erudiţia sa în materie de studii biblice (Steinmann 1985: 133-136; Labriolle 1924: 465-466; Negrescu 2004: 151-152; Coman 1999: 158-159; Turcan 1968: 262).

La solicitarea distinselor sale discipole, prin anii 400-402, Fericitul Ieronim va schiţa un program de educaţie de inspiraţie strict creştină destinat micuţei Paula, fiica Laetei şi nepoată a

BDD-A23083 © 2015 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:54:58 UTC)

îndrăgitei sale prietene şi discipole Paula (Hieronymus, *Epistolae: Ad Laetam*[1]*, de institutione filiae*, CVII, 3, 1); aceasta din urmă l-a însoţit pe maestrul său la Bethleem, împreună cu fiica ei Eustochium şi chiar i-a oferit mijloace materiale cu care Ieronim a construit o mănăstire care urma să-i slujească drept loc de refugiu şi de studiu (Moreschini, Norelli 2004: 325). Prin 413, Ieronim va redacta un program de educaţie similar pentru o altă fetiţă, pe nume Pacatula (Hieronymus, *Epistolae: Ad Pacatulam*, CXXVIII). Studiul nostru vizează prezentarea şi analiza *programului de educaţie creştină* conceput de către Ieronim. Mai precis, demersul nostru urmăreşte să evidenţieze conţinutul educaţiei intelectuale, factorii educaţiei, precum şi metodele pedagogice preconizate de către Fericitul Ieronim în vederea instruirii celor două discipole ale sale.

Cele două fetiţe, Paula şi Pacatula urmau să îmbrace haina monahală, fiind consacrate de către părinţii lor încă de la naştere să-i slujească lui Hristos:

> „Aveam de gând ca, răspunzând la rugăminţile sfintei Marcella[2] şi ale tale, să mă adresez mamei[3], adică ţie, şi să te învăţ cum va trebui s-o educi pe micuţa noastră Paula, care mai înainte de a se naşte, i-a fost consacrată lui Hristos[4] şi pe care ai zămislit-o prin rugăciuni mai înainte de a o primi în pântece”[5].

Plecând de la premisa că „nu există nimic mai de preţ în faţa lui Dumnezeu decât a-i educa bine pe copii”[6], Ieronim o sfătuieşte pe Laeta să-i ofere fiicei sale o *educaţie creştină* încă din cea mai fragedă copilărie. Eruditul Părinte formulează câteva recomandări cu privire la modul cum Paula trebuie să deprindă scrisul şi cititul. El admite, deşi nu o afirmă direct, că este imposibil să abordezi studiile biblice fără să ai o solidă educaţie elementară; aşadar se cuvine ca Paula să înveţe în primul rând să scrie şi să citească[7]. Citirea, scrierea şi noţiunile elementare de aritmetică alcătuiau programul de învăţământ foarte limitat al şcolii primare antice, începând din epoca elenistică şi până în epoca romană (Marrou 1997: vol. I, 240-241; vol. II, 68). Creştinismul n-a dorit să schimbe şcoala primară romană, acceptându-i programul de învăţământ şi metodele pedagogice (Riché 2001: 16).

Mai întâi Paula urma să-şi însuşească alfabetul latin. Ea trebuia să înveţe în ordine literele de la A la X, însă nu cu valoarea lor fonetică ci numindu-le cu numele lor. Pentru a uşura efortul de învăţare al alfabetului, Ieronim recomandă ca procesul de învăţare să se desfăşoare asemenea unui joc. Trebuie să-i fie oferite Paulei, ca obiecte de joacă, litere de fildeş şi de merişor. Astfel ea va asimila mai uşor şi mai repede alfabetul, având sub ochi şi formele literelor: „Să aibă litere

---

[1] Laeta, destinatara epistolei Fericitului Ieronim, era nora Paulei ; aceasta din urmă era una dintre dintre matroanele romane cu care ilustrul Părinte a întreţinut o bogată corespondenţă (Moreschini, Norelli 2004: 325; Turcan 1968 : 263).

[2] Marcella este una dintre discipolele Fericitului Ieronim. În palatul Marcellei de la Roma, situat pe colina Aventin, se desfăşurau întrunirile matroanelor romane care au îmbrăţişat creştinismul şi urmau cu râvnă modul de viaţă ascetic promovat pe atunci de noua religie. Aceste femei cultivate erau interesate de practicarea ascezei şi de exegeza biblică.

[3] Laeta era fiica Paulei, de departe cea mai îndrăgită discipolă a lui Ieronim. La solicitarea Laetei Ieronim alcătuieşte un program de educaţie creştină pentru fiica ei care poartă numele bunicii, adică Paula.

[4] Micuţa Paula urma să devină monahie. Practica de a-i încredinţa pe copii slujirii lui Dumnezeu încă înainte de naşterea lor s-a menţinut în Occident până la sfârşitul secolului al XII-lea. Această practică era inspirată de exemplele din *Sfânta Scriptură* (vezi în acest sens relatările despre Samuel şi Sfântul Ioan Botezătorul), Jérôme 1955: 211.

[5] Hieronymus, *Epistulae*: *Ad Laetam*, CVII, 3, 1: „Propositum enim mihi erat, sanctae Marcellae, et tuis precibus invitato ad matrem, id est, ad te sermonem dirigere, et docere quomodo instruere Paululam nostram debeas, quae prius Christo consecrata est quam genita, quam ante votis quam utero suscepisti”.

[6] Idem, *Epistulae*, 79, 7: „Non est parvi apud Deum bene filios educare”, *apud* Turcan 1968: 265-266.

[7] Idem, *Epistulae*: *Ad Laetam*, CVII, 4, 28-30: „… nec, puto, erubescit vir doctus id facere uel in propinqua, uel in nobili virgine, quod Aristoteles fecit in Philippi filio, ut ipse librariorum utilitate initia ei traderet litterarum”, („...un bărbat învăţat, cred eu, nu se ruşinează să facă pentru o tânără fată, fie că este ruda sa sau dintr-o familie bună, ceea ce Aristotel a făcut pentru fiul lui Filip, şi anume, asumându-şi rolul unui umil dascăl de şcoală primară, s-o înveţe el însuşi primele litere”).

BDD-A23083 © 2015 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:54:58 UTC)

de merişor sau de fildeş cărora să li se spună pe nume. Să se joace cu ele astfel încât jocul să-i fie spre învăţătură”[1]. În opinia lui Ieronim, în procesul de învăţare nu trebuie să primeze doar memorarea, ci logica şi observaţia. Ordinea alfabetică a pronunţării literelor să fie adesea schimbată, recurgându-se la variate combinaţii între acestea:

> „Şi să nu se limiteze să reţină literele doar în ordine alfabetică, astfel încât amintirea numelor lor să devină un cântec, ci să le schimbe adesea ordinea şi cele de la sfârşit să se amestece cu cele de la mijlocul alfabetului, iar primele să se combine cu cele de la mijloc ca să le recunoască pe acestea nu doar după auz, ci şi văzându-le”[2].

După ce şi-a însuşit literele alfabetului, Paula va trebui să formeze silabe cu acestea. De-abia după ce a fost epuizat studiul silabelor se putea trece la studiul cuvintelor şi la formarea de scurte propoziţii[3]. Ieronim recomandă ca seriile de cuvinte pe care Paula va învăţa să le citească să fie selectate din genealogiile lui Hristos care se găsesc în evangheliile lui Matei şi Luca:

> „Înseşi numele cu care ea se va obişnui puţin câte puţin să formeze expresii să nu fie alese la întâmplare, ci bine stabilite şi adunate dinadins, de bună seamă cele ale Profeţilor şi ale Apostolilor, şi tot şirul Patriarhilor începând cu Adam să se succeadă precum la Matei şi Luca[4], ca ea, în timp ce se ocupă cu altceva, să-şi antreneze memoria pentru viitor”[5].

O astfel de metodă a fost practicată şi de pedagogia monastică după cum o demonstrează o serie de *ostraka* descoperite în Egipt, datând din secolele VII-VIII; pe aceste *ostraka* sunt gravate liste de nume în care figurează termeni creştini. La Fayoum s-a descoperit un mic caiet de şcolar datând din secolele IV-V care conţine, între alte exerciţii de scriere, versete din *Psalmii* 32 şi 33 (Marrou 1997, vol. II: 154).

După citirea silabelor şi a cuvintelor izolate, elevii începeau să lectureze textele continue. În mod obligatoriu, Paula trebuie să citească *Sfânta Scriptură*, urmând o anumită ordine:

> „Să înveţe întâi *Psaltirea*; prin psalmi să se lase abătută de la cântece şi *Proverbele lui Solomon* s-o instruiască pentru viaţă. În *Eclesiast* să se obişnuiască să calce în picioare cele lumeşti**.** În *cartea lui Iov* să urmeze pildele de curaj şi de răbdare. Apoi să treacă la *Evanghelii*, pe care nu le va mai lăsa niciodată din mâini. Să soarbă *Faptele Apostolilor* şi *Epistolele* cu toată bunăvoinţa inimii. Şi după ce şi-a împodobit cămara sufletului său cu aceste bogăţii, să-şi întipărească în minte *Profeţii* şi *Heptateuchul*, apoi cărţile *Regilor* şi ale *Cronicilor*, cărţile lui *Ezdra* şi ale *Estherei*, ca în cele din urmă să înveţe fără primejdie *Cântarea Cântărilor*”[6].

---

[1] Hieronymus, *Epistulae*: *Ad Laetam*, CVII, 4, 1-2: „Fiant ei litterae uel buxeae, uel eburneae, et suis nominibus appellentur. Ludat in eis, ut et lusus eius eruditio sit”.

[2] *Ibidem*, CVII, 4, 3-7: „Et non solum ordinem teneat litterarum, ut memoria nominum in canticum transeat, sed ipse inter se crebro ordo turbetur, et mediis ultima, primis media misceantur, ut eas non sonu tantum sed et visu noverit”.

[3] În scrisoarea adresată Pacatulei, Fericitul Ieronim trasează aceleași etape ale învățării scrisului și cititului: „Deocamdată, să știe doar literele alfabetului, să lege silabele, să învețe nume și să le asocieze verbe”, („Interim, modo litterularum elementa cognoscat iungat syllabas, discat nomina, verba consociet”).

[4] Cf. Matei, 1, 1-17; Luca, 3, 23-38; Ieronim îi recomandă Paulei să înveţe să citească şi să scrie pe material biblic.

[5] Hieronymus, *Epistulae*: *Ad Laetam* CVII, 4, 20-25: „Ipsa nomina, per quae consuescet paulatim uerba contexere, non sint fortuita, sed certa et coacervata de industria, Prophetarum uidelicet atque Apostolorum, et omnis ab Adam patriarcharum series de Matheo Lucaque descendat, ut dum aliud agit, futurae memoriae praeparetur”; cf. Hieronymus, *Epistulae: Ad Pacatulam*, CXXVIII, 1, 23-26.

[6] *Ibidem*, CVII, 12, 15-25: „Discat primum psalterium, his se canticis avocet, et in Prouerbiis Salomonis erudiatur ad uitam. In Ecclesiaste consuescat calcare quae mundi sunt. In Iob uirtutis et patientiae exempla sectetur. Ad Evangelia transeat, nunquam ea positura de manibus. Apostolorum Acta et Epistolas tota cordis imbibat voluntate. Cumque pectoris sui cellarium his opibus locupletaverit, mandet memoriae Prophetas, Heptateuchum, et Regum et Paralipomenon libros, Esdraeque et Esther volumina, ut ultimum sine periculo discat Canticum Canticorum”. Sfântul Ieronim îi face recomandări similare Pacatulei: „… discat memoriter psalterium, et usque ad annos pubertatis, libros Salomonis Evangelia, apostolos ac prophetas sui cordis thesaurum faciat”, (Hieronymus, *Epistulae: Ad Pacatulam*, CXXVIII, 4).

BDD-A23083 © 2015 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:54:58 UTC)

Pe lângă Biblie, Ieronim îi recomandă Paulei să studieze operele câtorva Părinţi ai Bisericii, ca Ciprian, Atanasie sau Ilarie: „Să aibă mereu la îndemână operele lui Ciprianus. Să străbată cu încredere scrisorile lui Atanasius şi cărţile lui Hilarius”[1].

În şcoala primară copiii deprindeau tehnica scrierii. Învăţarea scrierii se desfăşura în paralel cu cea a lecturii. Ieronim recomandă două metode pentru deprinderea tehnicii scrierii. Prima metodă constă în a conduce mâna copilului, pentru a-l învăţa ce *ductus* trebuie să urmeze pentru trasarea literelor. La origine, această metodă este specifică şcolii greceşti. A doua metodă recomandată de către Ieronim, mai modernă şi probabil specifică şcolii latine, facilita deprinderea rapidă a scrierii (Marrou, 1997, vol. II: 69). După ce în prealabil literele erau probabil gravate pe o tăbliţă de lemn (*in tabella sculpantur*), elevul îşi conducea degetul sau condeiul prin şanţul literei respective, urmând adâncitura imprimată în lemn, fără a putea rătăci alături; astfel el putea deprinde foarte uşor modul de trasare a fiecărei litere: „Iar când ea va începe să ţină condeiul pe tăbliţă[2] cu mânuţa tremurândă, cineva să-i îndrume cu mâna degetele ei gingaşe sau literele să fie gravate pe tăbliţă astfel încât, urmele lor fiind încadrate de margini, ele să fie trasate urmând aceleaşi urme, fără a putea rătăci alături”[3].

Lectura şi scrierea erau asociate cu *recitarea*. Textele studiate erau citite şi trebuiau învăţate pe de rost. Recitarea textelor contribuia la exersarea şi îmbogăţirea memoriei micilor şcolari. Nici micuţa Paula nu va fi scutită de efortul memorării textelor studiate. Ea era obligată să recite zilnic un număr de versete din Sfânta Scriptură: „În fiecare zi să-ţi dea de seamă de Scripturile pe care le-a învăţat pe de rost”[4].

Programul de instrucţie elementară conceput de Fericitul Ieronim pentru discipola sa Paula se conformează, în linii generale, principiilor pedagogiei greceşti şi mai ales celei romane. Etapele educaţiei primare trasate de Ieronim sunt în esenţă aceleaşi ca pe vremea lui Quintilian. De altfel, pasajul ieronimian referitor la instrucţia elementară (învăţarea alfabetului şi a gramaticii) este preluat aproape cuvânt cu cuvânt din *Institutio Oratoria* a lui Quintilian[5]. Instrucţia Paulei trebuie să pornească de la simplu la complex, de la element la compus. Este neapărat obligatoriu ca mai întâi Paula să înveţe literele, apoi să citească silabele, cuvintele izolate, frazele; de-abia după aceea ea va trece la studierea textelor continue. Paula nu poate să treacă la o etapă superioară de studiu dacă nu a epuizat dificultăţile etapei precedente. Fericitul Ieronim se conformează astfel principiilor analitice ale pedagogiei romane. El păstrează metodele pedagogice ale şcolii antice, aplicându-le la studiul Bibliei; totodată el substituie repertoriul mitologic al şcolii antice cu nume de personaje biblice, cu versete din Sfânta Scriptură şi cu texte din Părinţii Bisericii.

Odată cu Ieronim pedagogia antică înregistrează un uşor progres faţă de perioada anterioară, constând în esenţă din umanizarea metodelor pedagogice, în sensul renunţării la

---

[1] Hieronymus, *Epistulae*: *Ad Laetam* CVII, 12, 1-3: „Cypriani opuscula semper in manu teneat. Athanasii epistulas et Hilarii libros inoffenso decurrat pede”. *Sfântul Ciprian* (aprox. 200-258 p. Chr.) originar din Cartagina (în Africa) face parte din pleiada scriitorilor creştini de limbă latină. *Sfântul Atanasie cel Mare* (295-373 p. Chr.) s-a născut la Alexandria. Un loc important în cadrul scrierilor sale îl deţine vasta sa corespondenţă. Scrisorile sale pot fi clasificate în două mari categorii: oficiale şi doctrinare, constituind o sursă importantă de învăţătură creştină. *Hilarius din Poitiers* (aprox. 310/315-368 p. Chr.) s-a născut la Pictavium (Poitiers) în Aquitania (provincie a Galliei).

[2] La Roma copiii învăţau să scrie pe tăbliţe acoperite cu un strat de ceară (*tabellae, cerae*); ei scriau pe acestea cu ajutorul unui condei ascuţit la vârf (*stilus*), cealaltă extremitate a sa fiind rotunjită pentru a servi la ştergere.

[3] Hieronymus, *Epistulae: Ad Laetam*, CVII, 4, 7-12: „Cum vero coeperit trementi manu stylum in cera ducere, vel alterius superposita manu teneri regantur articuli, vel in tabella sculpantur elementa, ut per eosdem sulcos inclusa marginibus trahantur vestigia, et foras non queant euagari”. Această metodă de învăţare a scrierii se păstrează şi în tradiţia iudaică; literele erau săpate pe plăcuţe de lemn şi erau unse cu miere, iar copiii îşi conduceau degetul prin şanţul literei respective, urmând adâncitura imprimată în lemn; la această metodă face aluzie fără îndoială un verset din Psalmi, 118, 103: „Cât sânt de dulci limbii mele, cuvintele Tale, mai mult decât mierea, în gura mea!”. Este foarte probabil ca Ieronim să cunoască această metodă de învăţare a scrierii din tradiţia iudaică care îi era foarte familiară. De altfel, nu este exclus ca grecii să moştenească această metodă din tradiţia semită.

[4] Hieronymus, *Epistulae: Ad Laetam*, CVII, 9, 1: „Reddat tibi pensum cotidie scripturarum certum”.

[5] Cf. Quintilianus, *Institutio Oratoria* I, 1, 20 şi urm.; I, 1, 6-9.

BDD-A23083 © 2015 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:54:58 UTC)

pedepsele aspre, la admonestările şi constrângerile de tot felul aplicate elevilor pentru a-i stimula să înveţe. Pentru toţi anticii şi chiar pentru unii dintre Părinţii Bisericii (cum este şi cazul lui Ieronim sau al Fericitului Augustin), amintirea şcolii este asociată cu cea a loviturilor: „*a întinde mâna spre nuia* (*manum ferulae subducere*) exprimă în limba latină o elegantă perifrază pentru *a studia*" (Marrou 1997, vol. II: 71).

Fericitul Ieronim preconizează o pedagogie mai puţin brutală, asimilând învăţarea literelor cu un simplu joc; programul de studii trebuie adaptat ca volum şi conţinut la vârsta fragedă a Paulei astfel încât ea să nu capete repulsie faţă de învăţătură: „Mai presus de toate, trebuie avut grijă ca ea să nu se dezguste de învăţătură, ca nu cumva sila dobândită în pruncie să continue dincolo de anii copilăriei"[1]. El se bazează pe emulaţie şi încearcă să trezească dragostea pentru învăţătură a discipolelor sale[2], recompensându-le cu mici daruri care sunt primite cu bucurie la această vârstă fragedă[3]. În opinia lui Ieronim, este foarte important ca Paula să fie educată într-un cadru colectiv, laolaltă cu alţi copii de aceeaşi vârstă[4]. Trebuie remarcat faptul că Ieronim admite fetele, în egală măsură cu băieţii, în rândul beneficiarilor de drept ai educaţiei, ceea ce este o idee novatoare pentru pedagogia epocii sale. Altfel spus, el formulează „ideea egalităţii şanselor educaţionale" (Stan 2002: 187.). Părinţii Paulei trebuie să-şi asume educaţia fiicei lor. Ei trebuie să fie un model pentru fetiţă. Altfel spus, Ieronim formulează ideea educaţiei prin exemplu[5].

Educaţia şi formaţia intelectuală a Fericitului Ieronim îşi pun în mod decisiv amprenta asupra modului cum el a perceput instruirea Paulei; aceasta din urmă trebuie să aibă cunoştinţe de limba greacă la fel ca maestrul său[6]. De altfel, în secolul al IV-lea, studiul limbii greceşti a persistat în mediul aristocratic roman de unde Ieronim şi-a recrutat „fiicele spirituale"; însă acesta este un caz cu totul izolat în condiţiile în care greaca a început să fie ignorată şi uitată treptat în întregul Occident latin începând de la sfârşitul secolului I d. Hr.. Deşi, în general vorbind, a pretinde cunoaşterea limbii greceşti de către romani, alături de limba latină, nu-şi mai are rostul în secolul al IV-lea (Marrou, 1997: vol. II, 53-54)[7], totuşi această recomandare nu este exagerată în cazul discipolelor lui Ieronim, care sunt pasionate de studiul Sfintei Scripturi. Totodată, trebuie să avem în vedere faptul că discipolele lui Ieronim proveneau din familii aristocratice conservatoare prin tradiţie şi ataşate încă de vechile valori culturale romane (a fi cult în Roma secolelor III-I î. Hr.. şi chiar după aceea, însemna a cunoaşte, înainte de orice, limba greacă). Pe de altă parte, unii dintre membrii acestor familii aristocratice erau legate prin relaţii de familie şi relaţii economice de Orientul grec; în acest din urmă caz, învăţarea limbii greceşti era firească, impunându-se de la sine, mai ales când este vorba şi de elitele intelectuale (Marrou, 1997a: 51-52).

---

[1] Hieronymus, *Epistulae*: *Ad Laetam*, CVII, 4, 16-20: „Cavendum in primis, ne oderit studia, ne amaritudo eorum praecepta in infantia, ultra rudes annos transeat"

[2] *Ibidem*, CVII, 4, 15-18: „Nu trebuie certată dacă este mai înceată, ci talentul ei trebuie stimulat prin laude; să se bucure de reuşite, iar eşecurile să o întristeze". („Non est obiurganda, si tardior sit, sed laudibus excitandum ingenium; et uicisse se gaudeat, et victam doleat").

[3] *Ibidem*, CVII, 4, 10-15: „Să unească silabele pentru o recompensă şi să fie încurajată cu mici daruri care îi pot face plăcere la acea vârstă". („Syllabas iungat ad praemium: et quibus illa aetas delectari potest, munusculis inuitetur"); cf. Hieronymus, *Epistulae: Ad Pacatulam*, CXXVIII, 1, 26-28: „… şi ca să exerseze toate acestea cu glasul ei cristalin, să i se promită drept recompensă prăjiturele dulci şi tot ceea ce este plăcut la gust" („… atque ut uoce tinnula ista meditetur, proponantur ei crustula mulsa praemia, et quicquid gustu suaue est").

[4] *Ibidem*, CVII, 4, 15: „Să aibă şi tovarăşe de studiu cu care să concureze şi ale căror laude să o ambiţioneze", („Habeat in discendo socias, quibus invideat, quarum laudibus mordeatur").

[5] Hieronymus, *Epistulae: Ad Laetam*, CVII, 9, 3-4: „Mementote uos parentes uirginis, et magis eam exemplis docere posse, quam uoce".

[6] *Ibidem*, CVII, 9, 1: „Să înveţe ritmul versurilor greceşti" („Ediscat graecorum versuum numerum"); în familia Paulei, bunica micuţei Paula, limba greacă era la fel de familiară ca şi latina; de altfel, în momentul morţii, Paula se va exprima în greacă, cf. Hieronymus, *Lettres*, 39, 1, 2 şi 108, 28, 2.

[7] În secolul al IV-lea d. Hr. era foarte firesc pentru un cetăţean roman să posede înainte de toate o cultură latină; însuşirea limbii şi a culturii greceşti nu mai reprezenta acum o necesitate.

BDD-A23083 © 2015 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:54:58 UTC)

Fericitul Ieronim schiţează un portret sumar al profesorului ideal, avându-l ca model în acest sens pe Quintilian. În opinia lui Ieronim, profesorul trebuie să fie un om cu cultură bogată, cu dicţie perfectă şi un model de comportament: „Magister probae aetatis et uitae atque eruditionis est eligendus" (Hieronymus, *Epistulae*: *Ad Laetam,* CVII, 4). Deşi începând din epoca elenistică profesiile de dascăl sau pedagog era practicate de obicei de către bărbaţi[1], Ieronim este de părere că educaţia tinerei Pacatula poate fi încredinţată unei femei. Acest fapt este destul de neobişnuit, de vreme ce în epoca Antichităţii târzii, o dată cu recunoaşterea creştinismului ca religie oficială, femeile sunt excluse din învăţământul public. Sfânta Scriptură le interzice femeilor să ia cuvântul în public[2] şi să predea în şcoală[3] (Agusta-Boularot 2004: 324). În opinia lui Ieronim, femeia poate să se preocupe, în calitate de pedagog, de educaţia tinerelor fete; această *magistra et paedagoga* trebuie să se distingă prin alese calităţi morale:

> „Să aibă o educatoare drept însoţitoare, o pedagogă supraveghetoare, care să nu cadă în patima vinului, să nu fie nici trândavă, nici guralivă, potrivit spuselor Apostolului, ci cumpătată, chibzuită, pricepută la meşteşugul lucrării lânii, care să nu vorbească decât despre acele lucruri care îndrumă un suflet de fată pe calea virtuţii"[4]

Educaţia preconizată de către Ieronim pentru micuţa Paula are un pregnant caracter ascetic. Să nu uităm că ilustrul Părinte se adresează unei viitoare monahii. De altfel, ca acest program de educaţie să dea roade Paula urma să fie educată în mănăstirea de la Bethleem sub supravegherea mătuşii sale Eustochium[5]. Acest program nu putea fi pus în aplicare dacă micuţa Paula rămânea la Roma printre laici; de aici rezultă limpede că Ieronim „făcea o distincţie relativ clară între educaţia de tip monahal şi cea destinată pregătirii pentru viaţa laică. Astfel, el aduce în atenţie *problematica educaţiei de tip vocaţional*" (Stan 2002: 187). După modelul *Regulii monahale a lui Pahomie* – întocmită prin 320-340 şi tradusă în latină de însuşi Ieronim în 404, pe când se afla la Bethleem – Fericitul Ieronim alcătuieşte propriul său program de educaţie monastică pentru micuţa Paula (Coman 1988, vol. III: 370). Am remarcat mai sus ce rol important juca ştiinţa de carte în cadrul programului de instruire destinat Paulei. Înainte de toate, educaţia unei viitoare monahii presupunea instruirea în arta cititului şi a scrisului. Principala îndatorire a monahilor era de a medita zilnic la Cuvântul lui Dumnezeu transmis prin *Sfânta Scriptură*. De aceea şi educaţia Paulei este centrată pe Sfânta Scriptură pe care ea trebuie să o înveţe în întregime. În afară de aceasta, Paula trebuie să înveţe *Psaltirea* pentru a urmări slujbele: „... adhuc tenera lingua psalmis dulcibus imbuatur" (Hieronymus, *Epistulae*: *Ad Laetam*, CVII, 4, 27). Psalmii reprezintă armele creştinilor împotriva vrăjmaşilor şi a gândurilor lumeşti[6]. Aceeaşi metodă de instruire a novicilor este practicată de către pedagogia monastică în Orient. *Regula lui Pahomie* prescrie ca, novicelui care intră în mânăstire şi ştie să citească, să i se dea să înveţe douăzeci de psalmi sau o altă parte din Scriptură. Însă dacă el nu ştie să citească, va trebui neapărat să înveţe cu ajutorul unui monah instruit, timp de trei ore pe zi, literele alfabetului,

---

[1] Încă din epoca elenistică, întreaga educaţie morală a copilului a fost încredinţată pedagogului, fapt reflectat de către limba greacă, în care „cuvântul *paidagogos* îşi pierde frecvent sensul iniţial de *sclav însoţitor*, pentru a primi accepţiunea modernă de *pedagog*, de *educator* în deplinul sens al cuvântului", Marrou 1997, vol I: 230-231. Deşi prezenţa unei femei în corpul profesoral nu era explicit interzisă de către legislaţia romană, femeile care practică profesia de dascăl sunt atestate foarte rar în inscripţii.

[2] 1, *Corinteni*, 14, 34-35, 1: „Ca în toate Bisericile sfinţilor, femeile voastre să tacă în biserică, căci lor nu le este îngăduit să vorbească… ".

[3] 1, *Timotei*, 2, 12: „Nu îngăduiesc femeii nici să înveţe pe altul, nici să stăpânească pe bărbat, ci să stea liniştită".

[4] Hieronymus, *Epistulae: Ad Pacatulam*, CXXVIII, 4, 23-27: „Sit ei magistra comes, paedagoga custos non multo vino dedita non, iuxta Apostolum, otiosa atque verbosa; sed sobria, gravis, lanifica, et ea tantum loquens, quae animum puellarem ad virtutem instituant".

[5] Hieronymus, *Epistulae: Ad Laetam*, CVII, 13, 20-25.

[6] Caesarius, *Sermo ad monachos*, CCXXXVIII: „Fratres si frequentius psalmos nostros recurrimus cogitationibus mundanis aditum claudimus… Psalmi vero arma sunt servorum Dei qui tenet psalmos adversarium non timet", („Fraţilor, dacă apelăm mai des la psalmii noştri, închidem poarta gândurilor profane… Căci psalmii sunt armele slujitorilor Domnului, cel ce are psalmi nu se teme de vrăjmaş"), *apud*, Riché, 2001: 346, nota 101.

BDD-A23083 © 2015 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:54:58 UTC)

silabele, cuvintele şi substantivele. În mânăstire nu erau acceptaţi analfabeţii. În principiu, toţi novicii şi călugării trebuiau să ştie să citească; ei erau obligaţi să cunoască cel puţin *Psaltirea* şi *Noul Testament* (Cuviosul Pahomie cel Mare [f.a.]: 32-33, nr. 139-140; Coman 1988, vol. III: 380). Regulile monastice din secolele următoare (secolele V-VI) vor asocia permanent studierea literelor şi a psalmilor (Riché 2001: 76). Ieronim exclude din programul de educaţie al Paulei literatura şi artele profane: „Să înveţe să nu audă, nici să nu spună nimic altceva decât ceea ce are legătură cu frica de Dumnezeu. Cuvintele ruşinoase să nu le priceapă, să nu ştie cântece de lume, vorba să-i fie îmbibată din copilărie cu dulceaţa psalmilor[1]; dansul şi muzica nu îşi au locul în educaţia Paulei: „să nu salte din picioare […]; să fie surdă la auzul instrumentelor: să nu ştie la ce sunt bune flautul, lira şi chitara”[2].

A învăţa pe dinafară *Psaltirea* nu era suficient. Paula se pătrundea de cuvântul divin, însă într-un mod pasiv. De aceea, Ieronim îi recomandă lectura personală (*lectio*) care ocupa un loc important în viaţa monastică; lectura Paulei trebuia să fie supravegheată de o călugăriţă cu experienţă[3]. Lectura personală trebuia să însoţească rugăciunea (*oratio*)[4]. De asemenea, Ieronim îndeamnă pe Paula să evite luxul în mâncare şi îmbrăcăminte. El recomandă abstinenţa[5], însă se pronunţă împotriva posturilor prea lungi; Paulei îi este interzis să frecventeze locurile publice: băile publice, bazilicile martirilor şi bisericile (Hieronymus, *Epistulae*: *Ad Laetam*, CVII, 9, 7-11). Prin toate aceste interdicţii Ieronim încearcă să o ferească pe Paula de primejdiile lumii profane care o pot sminti. El „aduce în atenţia cititorului o a treia dimensiune importantă a gândirii sale pedagogice, şi anume influenţele factorilor de mediu şi a anturajului asupra modelării personalităţii în formare a copilului. Ieronim sesizează necesitatea unei convergenţe de principiu între acţiunea educaţională şi influenţele mediului social în care se formează copilul” (Stan 2002: 188). În scrisoarea adresată Pacatulei, Ieronim proclamă „necesitatea prevenirii posibilelor influenţe nocive ale mediului asupra formării morale şi comportamentului copilului” (Stan 2002: 187).

Fiind vorba de o viitoare monahie, din programul de educaţie al Paulei nu lipsesc acţiunile lucrative specifice mânăstirilor. Munca este o regulă în mânăstire. Ea se împleteşte cu studiul şi rugăciunea. În acest sens, Ieronim îndeamnă pe Paula să înveţe să lucreze lâna, o îndeletnicire specifică monahiilor (Hieronymus, *Epistulae: Ad Laetam*, CVII, 10, 26-29).

Marele merit al lui Ieronim este că el s-a preocupat de educaţia primară într-o epocă în care nu exista interes pentru instruirea copiilor în general. Se ştie că grecii şi romanii, nu şi-au manifestat interesul pentru instruirea şi formarea intelectuală a copiilor. Educaţia greacă şi ulterior cea romană avea ca scop formarea omului adult şi nu se ocupa de dezvoltarea intelectuală a copiilor şi adolescenţilor. Însuşi statul se implica în educaţie doar pe o treaptă superioară a procesului educaţional, susţinând doar învăţământul superior. Educaţia primară era lăsată pe seama cetăţenilor care dispuneau de timp şi de resurse în acest scop (Marrou 1997, vol. I: 341-342). Creştinismul a pus în valoarea calităţile proprii copilăriei, transformând treptat spiritul educaţiei păgâne. Acest din urmă deziderat l-a împlinit tot Ieronim care a schiţat *un plan de instrucţie elementară de inspiraţie creştină*, într-o vreme în care nu existau încă şcoli creştine

[1] Hieronymus, *Epistulae*: *Ad Laetam*, CVII, 4, 23-26: „Nihil aliud discat audire, nihil loqui, nisi quod ad timorem Dei pertinet. Turpia uerba non intellegat, cantica mundi ignoret, adhuc tenera lingua psalmis dulcibus inbuatur”.

[2] *Ibidem*, CVII, 6: „… ne ludat pedibus…”; CVII, 8, 22-24: „Surda sit ad organa. Tibia, lyra et cithara cur facta sint nesciat”.

[3] *Ibidem*, CVII, 9, 16-20: „Să i se dea o fecioară cu experienţă, de bună credinţă, plină de virtuţi şi cuviincioasă, care să o înveţe şi să o obişnuiască prin propriul său exemplu să se scoale noaptea pentru psalmi şi rugăciune; dimineaţa să cânte laude, la ceasul al treilea, al şaselea şi al nouălea să stea neclintită pe frontul de luptă, ca o războinică a lui Hristos, iar apoi, cu făclia aprinsă, să aducă jertfa de seară”, („Praeponatur ei probae fidei, et morum ac pudicitiae uirgo ueterana, quae illam doceat, et adsuescat exemplo ad orationem et psalmos nocte consurgere; mane hymnos canere, tertia, Sexta, nona hora quasi bellatricem Christi stare in acie, accensaque lucernula redder sacrificium vespertinum”).

[4] *Ibidem*, CVII, 9, 23: „Orationi lectio, lectioni succedat oratio”.

[5] *Ibidem*, CVII, 8, 1-6; CVII, 10, 1-4: „… aşa să mănânce încât să-i fie mereu foame, aşa încât imediat după masă să poată citi, să se poată ruga şi să poată psalmodia” („…sic comedat ut semper esuriat, ut statim post cibum possit legere, orare, psallere”).

BDD-A23083 © 2015 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:54:58 UTC)

oficiale, cu excepţia celor care funcţionează pe lângă mânăstiri. Din păcate, planul de educaţie conceput pentru Paula a rămas doar la stadiul de proiect pur teoretic. Ieronim nu l-a generalizat şi nici măcar nu l-a aplicat în mod sistematic. Mai mult, aflăm din gura lui Rufinus că programul de învăţământ conceput de Ieronim pentru educarea tinerilor băieţi care-i erau încredinţaţi în mânăstirea de la Bethleem era cel al şcolii profane tradiţionale, cuprinzând gramatică, studiul poeţilor (în special al lui Vergilius), comicilor, liricilor şi istoricilor (Marrou 1997, vol. II: 156 şi 237, nota 4).

Ieronim păstrează metodele pedagogice ale şcolii antice, aplicându-le la studiul Bibliei. El alcătuieşte un veritabil program de educaţie monastică care are drept scop să-i pregătească pe tineri pentru rigorile vieţii monahale. Planul şi metodele pedagogice concepute de Fericitul Ieronim sunt similare cu cele formulate în regulile monastice orientale (*Regula lui Pahomie şi Regulile Sfântului Vasile cel Mare*). Principiile pedagogiei monastice formulate de Ieronim se regăsesc în regulile monastice apărute ulterior în Occident (ca de exemplu *Regula Sfântului Caesar d'Arles* apărută în 534 p. Chr. care se adresează viitoarelor monahii sau celebra *Regulă a Sfântului Benedict* apărută în 525 p. Chr.) (Marrou 1997, vol. II: 157-158). Odată cu Ieronim pedagogia antică înregistrează un progres evident în privinţa principiilor şi metodelor sale. Acest fapt ne îndreptăţeşte pe deplin să-l situăm pe Ieronim în rândul reformatorilor sistemului educaţional antic. Totodată, principiile pedagogice enunţate de către Ieronim îşi păstrează actualitatea şi se află la baza sistemului pedagogic modern.

Referinţe bibliografice:

AGUSTA-BOULAROT, Sandrine, 2004: *Autour d'une Grammatica. La question des femmes et de l'éducation dans le monde romain depuis le livre de H.-I. Marrou*, in Jean-Marie Pailler, Pascal Payen (éd.), *Que reste-t-il de l'éducation classique. Relire « le Marrou » Histoire de l'éducation dans l'Antiquité*, p. 319-330.

COMAN, Ioan G., 1999: *Patrologie*, Sfânta Mânăstire Dervent.

COMAN, 1988: *Patrologie*, vol. III, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.

LABRIOLLE, Pierre de, 1924: *Histoire de la litterature latine chrétienne*[2], Paris, Les Belles Lettres.

MARROU, Henri-Irénée, 1997: *Istoria educaţiei în antichitate*, vol. I-II, traducere de Stella Petecel, Bucureşti, Editura Meridiane.

MARROU, Henri-Irénée, 1997a: *Sfîntul Augustin şi sfîrşitul culturii antice*, traducere de Dragan Stoianovici şi Lucia Wald, Bucureşti, Editura Meridiane.

MORESCHINI, Claudio, NORELLI, Enrico, 2004: *Istoria literaturii creştine vechi greceşti şi latine (De la Conciliul de la Niceea la începuturile Evului Mediu)*, vol. II/1, (traducere de Elena Caraboi, Doina Cernica, Emanuela Stoleriu şi Dana Zămosteanu), Iaşi, Editura Polirom.

NEGRESCU, Dan, 2004: *Patristica Perennia. Părinţi de limbă latină*, Timişoara, Editura Universităţii de Vest.

RICHÉ, Pierre, 2001: *Educaţie şi cultură în Occidentul barbar. Secolele VI-VIII*, (ediţia a IV-a), traducere de Florica Bechet, Bucureşti, Editura Meridiane.

STAN, Cristian, 2002: *Originile educaţiei. Antichitatea şi creştinismul timpuriu*, Cluj, Editura Presa Universitară Clujeană.

STEINMANN, Jean, 1985: *Saint Jérôme*, préface de Jacques Leclercq, Paris, Les Éditions du Cerf.

TURCAN, Marie, *Saint Jérôme et les femmes*, 1968, in „Bulletin de l'Association Guillaume Budé", nr. 2-3, p. 259-272.

Surse:

*** *Biblia sau Sfânta Scriptură*, tipărită sub îndrumarea şi cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, Bucureşti, Societatea Biblică Interconfesională din România, 1988.

CUVIOSUL PAHOMIE CEL MARE, [f.a.]: *Regulile monahale*, Iaşi, Editura „Credinţa Strămoşească".

JÉRÔME, Saint, 1955: *Lettres (Epistulae)*: *Ad Laetam, de institutione filiae*, CVII, 3, 1, Tome V, texte établi et traduit par Jérôme Labourt), Paris, Les Belles Lettres.

Idem, 1961: *Lettres (Epistulae)*: *Ad Pacatulam*, CXXVIII, Tome VII, texte établi et traduit par Jérôme Labourt, Paris, Les Belles Lettres.

QUINTILIANUS, *Institutio Oratoria*, I-III, with a english translation by H. E. Butler, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, 1922.

BDD-A23083 © 2015 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:54:58 UTC)